

Antona Žaklja-Rodoljuba Ledinskega soustvarjalni prevodi

Urška Perenič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2,
SI 1000 Ljubljana, urska.perenic@gmail.com

V prispevku je predstavljena soustvarjalna prevodna dejavnost Antona Žaklja-Rodoljuba Ledinskega. Prevajanje je treba pri njem razumeti predvsem na način izvirnega preoblikovanja tuje pesniške predloge. Na seznamu avtorjev, ki jih je svobodno prevajal, sta nemški evangeličanski učitelj in učenjak Johann Peter Hebel, poznoromantični nemški pesnik in pripovednik Franz Freiherr von Gáudy, ruski pesniki Gavril Deržavin, Puškin, Egor Fjodorovič von Rozen in Mihail Danilovič Delarju. Kakor je ugotavljal že Karel Štrekelj, je za pesnike v dobi preporoda značilna manjša izvirnost, vendar tudi prizadevanje, da bi slovensko književnost povzdignili na novo raven, kar je bilo mogoče doseči tudi po poti, ki jo je ubiral Rodoljub Ledinski.

Ključne besede: slovenska književnost, 19. stoletje, prevajanje, prirejanje, zgodovinska balada, slovanska zgodovina, nemška književnost, ruska književnost

The paper thematizes the co-creative translation activity of Anton Žakelj-Rodoljub Ledinski. Translation is primarily understood as an adaptation and rewriting with a set of translative interventions. Žakelj translated poems by a range of authors including the German evangelical teacher and scholar Johann Peter Hebel, the late Romantic German poet and narrator Franz Freiherr von Gáudy, one of the most highly esteemed Russian poets before Alexander Pushkin, Pushkin, Egor Fyodorovich von Rozen and Mikhail Danilovich Delar. As Karel Štrekelj has already noted, poets in the period of National revival are characterized by less originality, but also by striving to elevate Slovene literature to a new level, which could also be obtained through the path taken by Rodoljub Ledinski.

Keywords: Slovenian Literature, 19th century, translation, adaptation, historical ballad, Slavic History, German Literature, Russian Literature

Potem ko je pred širšo javnost stopil v ljubljanskem nemškem časopisu za domovinske interese *Carniolia* s pesmijo *Slavulj in roža* (1841), ob kateri je bil vzporedno natisnjen njen nemški prevod *Nachtigall und Rose* (s podpisom Rodoljub Ledinski), ter so mu *Kmetijske in rokodelske novice*¹ že objavile nekaj pesmi (npr. *Pesem v setvi*, 1844, *Zaničevavcam pevcov*, 1845), je Anton Žakelj resneje zagrizel v soustvarjalno prevajanje pesmi. Pri njem namreč ne gre za dobesedne prevode besede za besedo, temveč za umetniške prepesnitve, ki so

¹ V nadaljevanju *Novice*.

v osnovnem duhu zveste izhodiščnemu besedilu, vendar si prevajalec oz. prirejevalec v njih dovoli tudi kak izpust, se posluži vsebinske in motivne razširitve v skladu z idejo, predlogo deloma oblikovno preuredi (npr. na ravni kitice in verza), po jezikovni plati pa tudi avtorsko individualizira. Žakljeve prepesnitve je povečini prinesel *Bleiweisov tednik*.

Kakor nam pojasnjuje avtor biografskega članka o Ledinskem Janez Dolenc (1991), je treba pesem o pojočem slavcu in dehteči roži, ki tematizira pesniški poklic, ter Žakljevo odločitev za pesnjenje sploh razumeti z ozirom na vpliv, ki ga je nanj kot svojega »učenca« imel Metelko, ko ga je skušal uvajati v pesništvo. »Gotovo pa je, da se mu je šele pod Metelkovim vodstvom pevski duh dokončno prebudil, jezikovno in oblikovno utrdil, razpel krila in kmalu poletel v javnost,« v nekoliko pesniških prisposodobah pojasnjuje Dolenc (1956: 212–13), ki zraven opozarja na preprostost oblike in misli pri Žaklju. Ob vzporedni objavi slovenske in nemške različice pesmi pa namigne na zgledovanje pri Prešernu (glej Žakelj: *Zbrano delo* / faksimile 2022: 35).

Toda ko govorimo o prebui ustvarjalnega pesniškega duha, ki je botroval vstopu v javnost, ne mislimo zgolj na Žakljevo izvirno pesnjenje, temveč vsaj toliko na njegovo zbirateljsko vnemo (pogojene tudi s herderjansko paradigmo) ter soustvarjalno prevodno dejavnost oz. prirejanje. Prirejanje je treba namreč pri Antonu Žaklju razumeti kot način kolikor mogoče izvirnega preoblikovanja tuje pesniške predloge, prilagajanje izvirnika jeziku, misli, socialni strukturi in mentaliteti ciljnega naslovnika. Zato bi bilo Žakljeve poslovenitve tujih pesmi, v katerih se izvirna avtorska funkcija neredko zabrisuje, še najustrezneje umestiti na fluidno črto med prevodom in avtorsko pesmijo.

Seznam imen tujih avtorjev, ki kaže ne samo na zanimanje Antona Žaklja za pesništvo, temveč tudi na njegovo duhovno obzorje, je začel sestavljati že Dolenc (1991), ki pa je napravil nekaj napak. Te v nadaljevanju odpravljamo. Ni pa se motil, ko je visoko na seznam umestil nemškega evangeličanskega učitelja in učenjaka Johanna Petra Hebbla (1760–1826), enega izmed pionirjev nemške narečne poezije in avtorja pesniške knjige *Allemannische Gedichte* (1803), v kateri najdemo tudi pesem *Der Wegweiser* s pripisom »Guter Rath zum Abschied«. Žakelj jo je svobodno prevedel pod naslovom *Razne pota* (*Novice*, 1845: nepag.). Dolenc evidentira objavo Žakljeve prepesnitve v *Novicah*, ne pa tudi ponatisa v berilu za višje šole z naslovom *Cvetnik* (1868), ki ga je pripravil celovški profesor Anton Janežič. To je sila zanimivo, saj pomeni, da si je Rodoljub Ledinski svoje (častno) mesto v šolah pridobil še pred smrtjo. V Janežičevem berilu pesem sicer podpisuje samo še Ledinski (medtem ko podatek o izvirniku umanjka). Je to slučaj, nehoteni spregled (s strani urednika) ali pa se je Žakelj zavedal, da je verzno predlogo oblikovno in vsebinsko takó spreminjal, da je iz nje nastalo drugačno, avtorsko delo?

O tem, kako je ena najbolj poznanih in razširjenih pesmi Ledinskega dobila stalno mesto v šolskih berilih, ndr. piše Karel Štrekelj leta 1901 v *Domu in svetu*, kjer jo analizira nadrobneje in v primerjavi z nemškim (narečnim) izvirnikom. V istem kontekstu pojasnjuje, da je za pesnike v dobi preporoda nasploh značilna manjša izvirnost in večje izposojanje idej od drugod, vendar ne brez prizadevanja, da bi ustvarili nekaj, »kar se odlikuje od vsakdanjih stvari in prikazni« (Štrekelj 1901: 438) in bo torej drugačno od svoje predloge. Zato hkrati obžaluje, da pesniki »srednje moke in slabejše poetične sile« (prav tam) tako radi zatajujejo svoje zglede, in jih skuša obenem razumeti, saj da se je marsikateremu od njih uspelo bolj ali manj spretno odtrgati od tujega izvirnika.

Se je pa Ledinski v primerjavi z nemško predlogo odločil za naslov *Razne pota* s prav tako spremenjenim pripisom »Kmetam«, ki pa želi ohraniti duha oz. sporočilo izvirnika; do pota oz. »steze do čestí« je namreč mogoče priti, če smo pošteni, če v življenju izpolnjujemo svoje dolžnosti, če smo delavni in zvesti in če nenehoma preizprašujemo svojo vest. Število kitic (in verzov) je Žakelj v predelavi ohranil, vendar je pretrgano rimo nadomestil z zaporedno. Druga, tretja in četrta kitica se ne ujemajo z nemškim besedilom,² saj se je odločil, da v njih raje razpelje misel o zgodnjem, ranem, skrbnem in trdem delu kmeta od pomladi do jeseni, ko trta bogati obrodi, medtem ko je Žakljeva peta kitica z motivom goldinarja in po vsebini primerljiva s tretjo kitico izvirnika. Svobodno prepesnjena je tudi sklepna kitica, kjer se je prevajalec posrečeno oprl na biblično prisposodbo dveh poti, ki sta dva različna načina življenja, med katerima se odloča človek oz. njegova vest (glej Žakelj: *Zbrano delo* / faksimile 2022: 56).³

Zaradi pripisa »Kmetam«, ki kaže, da je Ledinski imel pred očmi slovenskega kmeta oz. preprosti narod, ter spodbudne in didaktične naravnosti se nam za pesem *Razne pota* ponuja tudi vrstno-žanrska oznaka stanovska kmečka pesem. Hkrati pomislimo na *Zadovoljnega Kranjca* (1781) Valentina Vodnika ter na nemške razsvetljske pesnike, kot so Gleim, C. F. D. Schubart ali J. M. Miller, ki v svojih pesmih spodbujajo kmeta k poštenemu in prizadevnemu delu, varčnosti in podjetnosti. Vse to je pri Žaklju oplemeniteno še z ustreznim merico krščanske vzgojnosti. Ravno tako ni odveč dodati, da je bila Rodoljuba Ledinskega prepesnitev *Razne pota* objavljena na naslovni strani *Novic*, kjer ji je sledil prispevek o pridelovanju turščice ali koruze.

² Prim. Štrekelj 1901: 439–440.

³ Gotovo pomislimo še na motiv Herakleja na razpotju oz. heraklejsko dilemo med lahkotnejšim načinom življenja in krepostnim ravnanjem, v slovenski književnosti pa zlasti na Franca Veritija alegorično povest *Popotnik široke in vozke poti ali popisovanje kako se človek spači, v grehah živi, kako se poboljša in Bogu služi* (1828), kjer je avtor posegel po poznanem antičnem mitološkem motivu.

Ob vsem preseneča še nekaj. Ko sta urednika R. Reinick in L. Richter leta 1851 pri založbi Georg Wigand v Leipzigu v knjižni nemščini ponatisnila Heblovo zbirko *Allemanische Gedichte: Für Freunde ländlicher Natur und Sitten*, sta ugotavljala, kako slabo da je bila svojčas sprejeta na Nemškem. Večina naj bi knjigo sicer poznala, le malo bralcev pa naj bi zares uživalo v »naivni izvirnosti« te poezije, kajti »alemansko« narečje je bilo veliko bralcem težko umljivo (*Vorwort*, III). Ni pa očitno ta težko umljivi dialekt (z)motil Ledinskega.

Ali sodi na naš seznam tujih zgledov, ki so pritegnili Žakljevo pozornost in ob katerih so mu vztrajno rasle pesniške moči, viden pesnik predmarčne dobe Nikolaus Becker (1809–1845), ni gotovo. Mislimo na njegovo pesnitev *Der freie Rhein* (obj. 1840 v *Trierische Zeitung*), ki naj bi bila predloga za pesem *Krajnska Sava*, objavljeno v slovenščini leta 1841 v sicer nemško pisanem *Ilirskem listu*. Je torej *Krajnska Sava*, ki je bila natisnjena na prvi strani omenjenega lista brez navedbe avtorstva – in tudi brez Beckerjevega izvirnika –, po pravici pripisana Ledinskemu? Josip Marn v poglavju o Antonu Žaklju v *Jezičniku* (1879: 42–54) te pesmi ne omenja. O tem prav tako ne želi soditi Karel Štrekelj (1901: 440), vendar je prepričan o nemški predlogi avtorja Beckerja, ki ga je zatajil bodisi domnevni prevajalec Žakelj bodisi kak drug anonimni prevajalec v slovenščino.

Pač pa na naš seznam tujih zgledov gotovo sodi umetna balada nemškega poznoromantičnega pesnika in pripovednika Franza Freiherra von Gáudyja (1800–1840) *Des Sapiieha Rache*, ki se v Žakljevi prepesnitvi glasi *Vilkôvo* in je izšla v *Novicah* 1856. leta (prim. tudi Marn 1879: 48–49). Ironija naključja je, da sta tako Žakelj kot Gáudy, ki je bil po rodu iz pruske vojaške aristokracije in je veljal za sijajnega prevajalca iz francoščine in poljščine, danes v svojih literarnih kulturah precej pozabljena, čeprav sta bila svoj čas spoštovana in brana ustvarjalca (prim. Fouquet-Plümacher 2020).⁴

Gáudyjeva balada o Martinu Sapiiehi je bila v 19. stoletju večkrat ponatiskovana. Izpostavimo Gáudyjevo *Zbrano delo (Sämtliche Werke)* v 24. zvezkih, ki ga je uredil Arthur Müller (1844; 1853⁵), na zajetno, prek 1000 strani dolgo edicijo *Poetischer Hausschatz des deutschen Volkes* (Otto von Wigand Verlag, Leipzig, 1839⁶), ki prinaša zgodovino poezije od antičnih časov za šolsko rabo, ter antologijo *Deutschland's Balladen- und Romanzen: Dichter von G. A. Bürger bis auf die neueste Zeit* v uredništvu Ignaza Huba iz leta 1846 (Karlsruhe), ki

⁴ Potem ko se je dodobra uveljavil kot pisec člankov v šlezijemskem časopisju, je 1829 izdal knjigo pesmi in proze *Erato*, kjer je opazen vpliv Heinricha Heineja. V poemi *Kaiser-Lieder* (1835) je častil Napoleona, zaradi česar je v dobi restavracije dobil pečat kontroverzne osebnosti. Največjo popularnost so mu prinesli popotni spisi, in sicer *Mein Römerzug* (1836) in *Venetianische Novellen* (1838).

⁵ Prenovljena izdaja vsebuje osem zvezkov.

⁶ Iz 1845 je tretja naklada.

v razdelku pripovedno oz. baladno pesništvo prav tako prinaša besedilo *Des Sapieha Rache*.

Des Sapieha Rache oz. *Vilkôvo* je zgodovinski tip balade z osrednjima figurama zlovoljnega, srditega in »mnogoslavnega« kneza Kozminkskega, Martina Sapiehe, ter nižjega plemiča, pana Severina⁷ Vilkovskiga, ki ni bil ne za polne sode madžarskega vina ne za plemenitega konja, tudi ne za vse ponujeno srebro in zlato pripravljen Sapiehi prodati svojega gradiča Vilkôvo ter dediščine svojih dedov in pradedov. Sapieha takó ni mogel svobodno loviti po vsej pokrajini in je postal še bolj srdit. Ob veliki noči, na god vstajenja Gospoda, je na svojem gradu v Kozminu priredil veliko slavje, na katerega je poleg številnih prijateljev povabil tudi soseda, pana Vilkôvskiga. Ko so na tretji večer gostje začeli zapuščati beli dvor, je skušal Sapieha Vilkôvskiga še zadnjič pridobiti za kupčijo, ta pa se mu je izmaknil in se svojim kočijažem kakor hitro mogoče odpeljal proti domu. Toda ko sta prispela, Vilkôvega ni bilo več, pred nekdanjo vasjo sta lahko ugledala samo še razpelo in lipo. Grad Vilkôvskiga so namreč razvalili kozaki, ki jih je poslal Kozminkski, podrli so tudi cerkvico in lesene hiše vaščanov, njihove črede pa odgnali v Kozmin.

V Gáudyjevi verziji je zaključek balade realistično zgoščen in jedrnat (oblika kitice je štirivrstičnica). Vse, kar izvemo, je, da se je Martin Sapieha maščeval svojemu sosedu v času, ko je bila Poljska svobodna, in da je bilo to leta 1742. Drugače Anton Žakelj, ki je po svoji navadi izvirnik za nekaj verzov razširil (strofa je osemvrstičnica), saj je želel razpeljati misel o »dneh Polon'je jasne in svobodne«. Beremo, da so bili to dnevi, »[k]o svoj kralj je bil vsak knez na Leškim,⁸ / [k]o svoj knez je bil vsak prosti šlahčič,⁹ / [p]ravi kralj pa vsih stanov podložnik.« V finalu poslovenjene različice te pretresljive balade umanjka tudi izvirni navedek, ki dogajanje določneje časovno umešča; Žakelj je v skladu z moraličnim čutom raje povzdignil prst. Beremo: »In ni b'lo nikogar po vsim Leškim, / [d]e kaznil bi bil to hudobijo!« (*Novice* 1856: 270)

Anton Žakelj se je za razširitev, ki pa ni v ničemer v nasprotju z mislijo izvirnika, odločil še na nekaj mestih v baladi. Najprej v drugi strofi, kjer Sapieha Vilkôvskimu ponuja konja oz. šarca, saj za razliko od Gáudyjevega izvirnika preberemo še, da takega konja ni bilo najti niti po daljni Ukrajini. Nato v četrti strofi, v kateri se knez Sapieha po prvi zavrnitvi kupčije s strani Vilkôvskiga od srda ugrizne v ustnice in se mu omrači čelo, saj namreč Žakelj na način razširitve še bolj poudari njegovo hudo jezo (»Huda jeza mu krog ust zabliskne, / [k]akor strele svit ob hudi uri;« [262]); namesto srebra (v izvirniku), pa Žakljeva hajduka

⁷ Kako je panu ime, izvemo pri Gáudyju.

⁸ Tj. Poljskem.

⁹ Poljski plemenitnik nižje vrste.

s pomočjo Vilkövskiga, ki mu ni mar za kupčijo, hitita spravljati zlatnike. V nadaljevanju je v slovenski prepesnitvi znatneje razširjen prikaz pirovanja in radosti na Sapiehovem gradu iz šeste kitice izvirnika; ponovijo se motivi veseliga napivanja, gostoljubja, vendar je Žakelj vpeljal še motiv odkritega dvorjenja mladega »šlahčiča« dekletu, nad katerim se zgražajo stare ženske, Sapieha pa se skuša pri Žaklju tudi znova bolj zblížati z Vilkövskim. Slovenski prevajalec je čisto posebno kitico namenil prikazu poslavljanja gostov. Poudarjeno je, kako Vilkövskiga domov žene srce, zaradi česar je pogoltni Kozminski še bolj nemočen. Podobno je v priredbi razširjena deveta kitica izvirnika, in sicer trenutek, ko Vilkövski s svojim kočijažem ugotovi, da rodnega Vilköviga ni več. V prepesnitvi je namreč razširjen prikaz razdejanja, ki stopnjuje tragičnost težkega baladnega razpoloženja; vse je tiho in medtem ko se pri Gáudyju v temi zibajo (samo) vrhovi borovcev in še vrane spijo (v prevodu so na tem mestu sove), imamo pri Žaklju še podobo razorane vasi, od katere so ostale samo njive in kjer ni več nobenega sledu o gradiču, hiši in cerkvici, pri kateri spijo svoj večni sen panovi sinki in žena. Podobno vsebinsko razširjena in čustveno razboljena je nato deseta strofa; mislimo na opis krutosti kozakov, ki jih je nad gradič Vilkövskiga in vso vas poslal Sapieha; za razliko od izvirnika v priredbi izvemo, kako so Sapiehovi vojaki kruto topli žene in se posmehovali ter kako si pan Vilkövski tiho briše solze in vzdihuje po milem domu.

Na račun opisanih razširitev besedila balada v slovenščini šteje nekaj več kitic, pri čemer prevajalec ni ničesar izpuščal, ampak je vsebino deloma predrugačil. Z interpolacijami je po eni strani zlasti razširil posamezne, v izvirniku puščobnejše in jedrnatejše podobe ter jim dal več živosti, po drugi strani pa je stopnjeval dogajanje in poskrbel za večjo emotivno in dramatično nabitost razpoloženja. Avtorsko individualizirana je tudi zgoraj omenjena didaktična razsnova balade.

Kot duhovniku je morala biti Gáudyjeva balada Žaklju, ki je bil očitno precej na tekočem z literarnim dogajanjem pri Nemcih, blizu tudi zaradi navezovanja na biblični motiv Ahaba, kralja v Samariji. Ta je imel svojo palačo blizu vinograda Nabota (Knjiga kraljev; prim. Marn 1879: 48), ki ni hotel za ponujeno mu kupnino v denarju prodati dediščine svojih očetov, kar je pravzaprav glavno sporočilo balade. Vsaj tako pomembna bi utegnila biti za slovenski kontekst in dobo narodnokulturne prebuje misel o prostosti, ne samo »*Polon'je*«, marveč slovanskih narodov obče, pa tudi »*ptujoljubnosti*« in medsosedskega.

Je torej Ledinski upravičeno ali po krivici zatajil izvirnik? T. S. Grabowski je v študiji *Słowiński poemat na tle polskiem* (Krakov 1913) balado *Vilkôvo* vsekakor napačno imel za izvirno delo Antona Žaklja (prim. J. Šlebinger, LZ 1913, 344–45; nav. po Dolenc 1991). V 12. letniku časopisa o zgodovini poljske književnosti, literarni teoriji in literarni kritiki *Pamiętnik literacki* (1913: 194–200) je poljski literarni zgodovinar Wiktor Hahn (1871–1959) v recenzijem

članku o Grabowskega knjigi »razkril« Žakljevo nemško literarno predlogo in na kratko primerjal izbrane kitice izvirnika in slovenske prepesnitve.

Poleg vnetosti Anton Žaklja za literarizacijo motivov iz slovanske zgodovine ni mogoče spregledati njegove naklonjenosti do poezije slovanskih pesnikov. Lotil se je prevajanja Puškina, bržda prvi med Slovenci (Misli in želja, *Novice*, 1855; rokopisna različica prevoda obstaja v zapuščini Viktorja Steske v NŠAL).

Ruska je tudi predloga pesmi *Proklétje* (*Novice*, 1852), ki jo je Janez Dolenc v biografskem članku o Antonu Žaklju v SBL pripisal ruskemu pesniku E. T. Rozenu. To mora biti napačna navedba. Kot najverjetnejši avtor se nam ponuja ruski pesnik Egor Fjodorovič von Rozen (1800–1860), ki je skupaj z Vasilijem Žukovskim soavtor libreta k znameniti Glinkovi operi *Življenje za carja* (1836).

Že 1846 pa so *Novice* prinesle Žakljevo prepesnitev *Vdova siroti*, ki je pogovor matere s spečim detecem, nad katerega vzglavjem bdi srebrnokrili kerubin, rajniki oče. Dolenc ni precizen, ko piše, da je to priredba po M. Delarju. Avtor izvirnika je namreč ruski pesnik Mihail Danilovič Delarju (1811–1868), »obrusli« Francoz (originalni francoski priimek je bil bodisi Delarue bodisi De La Rue, a ker gre za Mihaila Daniloviča, katerega oče je imel očitno rusko ime, bi morali rusko različico priimka sloveniti kot Delarju).¹⁰

V zapuščini Viktorja Steske v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani se hranita še dve (neobjavljeni) različici Žakljeve svobodne prepesnitve ode *Bog* ruskega pesnika Gavрила Deržavina,¹¹ prevod odlomka iz Evripidovega *Oresta* (v. 398) ter različici pesmi *Slovenska/Krajnska ptujoljubnost* z motom poljskega baročnega pesnika Jana W. Gawínskega (ok. 1622–1684) (glej Žakelj: *Zbrano delo* / faksimile 2022: 191–197).

Sredi 50. let 19. stoletja (1855) je Anton Žakelj *Kmetijskim in rokodelskim novicam* za objavo poslal pesem *Cvetje in petje*, ki jo je poslovenil po grofu Antonu Aleksandru Auerspergu (Anastasiusu Grünu). Bolj kot prevod, ki zvesteje sledi predlogi, je premisleka vreden širši kontekst njegovega nastanka, saj gre za svojevrstno zahvalo prevajalca Grünu, to pa za čast, ki mu jo je ta izkazal, ko je v nemščino prevedel njegovo predelavo narodne pesmi *Mlada Breda* in jo objavil v avstrijskem zborniku *Illustriertes Familienbuch zur Unterhaltung und Belehrung häuslicher Kreise* (za več gl. Marn 1879: 44). V *Kmetijskih in rokodelskih novicah* sta bili slovenska in nemška različica *MLade Brede* objavljeni leta 1853.

Približno tisti čas so Antonu Žaklju v roke prišle izvrstne orientalske zgodbe za mlade ljudi, objavljene v antologiji *Palmblätter* (1787–1800), ki sta jo uredila

¹⁰ Za pravilno identificiranje tega pesnika in pojasnilo se najlepše zahvaljujem kolegu rusistu dr. Blažu Podlesniku.

¹¹ Pod naslovom *Oda Bog* jo je iz ruščine poslovenil že Jovan Vesel Koseski in je bila v Bleiweisovih *Novicah* objavljena 1846 (za več gl. Koseski, *Razne dela* 1870).

Johann G. Herder in August J. Liebeskind. Liebeskind (1758–1793) je bil nemški protestanski duhovnik in vzgojitelj Herderjevih otrok. Herder je za omenjeno knjigo napisal uvodnik, v katerem je ponovil svoje stališče, izraženo že v zbirki *Stimmen der Völker in Liedern* (1778), kako ni treba, da so ljudske pesmi nujno stare in anonimne, da bi nanje gledali kot na »ljudsko blago«. Tako stališče je Žaklju, ki se je tudi sam navduševal za omenjeno blago, moralo nekaj pomeniti. Prav tako je moral poznati Herderjevo zbirko (ljudskih) pesmi iz vse Evrope (*Alte Volkslieder*, 1775) in njegovo prepričanje, da imajo vsi ljudje kulturo (čeprav na različnih stopnjah), in spoznanje o pomenu in vrednosti srečevanja kultur, čemur bi danes bolj učeno rekli medkulturni transfer. Zakaj bi se sicer Žakelj sploh lotil prevajanja oz. svobodnega prirejanja orientalske pravljice iz prej omenjene Liebeskindove in Herderjeve antologije, namenjene mladini v pomladi življenja? Gre za pravljico »Tai und Scherik, oder Vertrauen und Freude«, ki se v Žakljevi poslovenjeni različici glasi »Kralj in možaka poštenjaka« (*Cvetnik*, 1865; ²1868: 170–74). V njej je prevajalec na zdaj že prepoznaven način razširjenega prikazovanja sledil duhu izvirnika.

Osrednji motiv pravljice je nadvse tesno, idealno prijateljstvo Abd-ul-Alaha in Ajina – v slovenski priredbi Bogoslužiča in Studenčiča –, ki se idejno in motivno naslanja na zgodbo o Damonu in Pitiji iz visokosrednjeveške latinske zbirke *Gesta Romanorum*, ki je služila kot vir več velikim ustvarjalcem, kot so Boccaccio, Chaucer, Schiller¹² ali Shakespeare. Ko se vladar (kralj) odloči usmrtiti enega od prijateljev in ga ta prosi, ali bi se smel na kratko vrniti domov k družini, drugi s svojim življenjem pred oblastnikom jamči za njegovo vrnitev.

Duhovno obzorje Antona Žaklja-Rodoljuba Ledinskega je široko, literarna paleta, na kateri so zgledi iz starejših in mlajših obdobij, od Jutrovega do sočasnih poetičnih sil pri Slovanih in Nemcih, dovolj pisana, smoter pa dovolj jasen. Povzdigniti slovensko književnost na novo raven, s težnjo, da bi bilo to, kar piše in zdaj bolj, zdaj manj svobodno preliva v verze (in prozo) vendarle drugačno in samosvoje, pač kolikor mogoče avtorsko individualno in obenem slovenskemu kontekstu in sprejemniku primerjeno.

Viri in literatura

ANON., 1841: Krajnska Sava. *Illirisches Blatt* 9, 37.

Janez DOLENC, 1956: Anton Žakelj – Rodoljub Ledinski (Odlomek iz monografije). *Loški razgledi* 3/1, 205–16.

¹² V baladi *Die Bürgschaft*, objavljeni v *Musen-Almanach* leta 1799.

- –, 1991: Anton Žakelj. *SBL*. Ljubljana: SAZU. Na spletu.
- Doris FOUQUET-PLÜMACHER, 2020: *Franz Freiherr Gaudy 1827 auf der Festung Silberberg (Schlesien)*. Berlin: Verlag Brandenburg.
- Franz FREIHERR GAUDY, 1844: *Sämtliche Werke*. Ur. Arthur Müller. 24 zv. Berlin: Carl J. Klemann.
- Wiktor HAHN, 1912: Juliusz Słowacki, Franciszek Gaudy i Anton Žakelj (Rodoljub Ledinski): Przyczynek do historii motywów literackich. *Pamiętnik literacki* 12, 194–200.
- Johann Peter HEBEL, 1851: *Johann Peter Hebel's Allemanische Gedichte für Freunde ländlicher Natur und Sitten*. Ur. R. Reinick, L. Richter. Leipzig: Verlag von Georg Wigand.
- Johann G. HERDER, August J. LIEBESKIND, 1831: *Palmblätter: Teil I*. Berlin.
- Ignaz HUB (ur.), 1846: *Deutschland's Balladen- und Romanzen: Dichter von G. A. Bürger bis auf die neueste Zeit*. Karlsruhe: Creuzbauer und Hasper.
- Anton JANEŽIČ, 1868: *Cvetnik slovenske slovestnosti*. Ljubljana: J. Blaznik.
- Jovan Vesel KOSESKI, 1870: Razne dela pesniške in igrokazne. Ljubljana: J. Blaznik.
- Josip MARN, 1879: *Jezičnik*. Ljubljana: Rudolf Milic.
- NŠAL 468, zapuščina Viktorja Steske, fasc. 2.
- Karel ŠTREKELJ, 1901: O Ledinskega pesmi »Razne pota«. *Dom in svet* 14/7, 438–40.
- Oscar Ludwig Bernhard WOLFF (ur.), 1839: *Poetischer Hausschatz des deutschen Volkes*. Leipzig: Verlag von Otto Wigand.
- Anton ŽAKELJ – Rodoljub Ledinski, 1841: Slavulj in roža (skupaj z nem. prevodom *Nachtigall und Rose*). *Carniola* 4/1 (3. 5.), [1]
- –, 1845: Razne pota. *Kmetijske in rokodelske novice* 3/31 (30. 7.), [121]
- 1852: Proklétje. *Kmetijske in rokodelske novice* 10/42 (26. 5.), 165.
- –, 1855: Misli in želja. *Kmetijske in rokodelske novice* 13/81 (10. 10.), 324.
- –, 1856: Vilkováo. *Kmetijske in rokodelske novice* 14/65 (13. 8.), 262, 266, 270.
- Anton ŽAKELJ, Anastasius GRÜN, 1853: Mlada Breda / Breda. *Kmetijske in rokodelske novice* 11/6.

Povzetek

ANTONA ŽAKLJA-RODOLJUBA LEDINSKEGA SOUSTVARJALNI PREVODI

Prispevek v središče zanimanja postavlja Antona Žaklja soustvarjalne prevode. Gre za njegove prepesnitve tujih literarnih predlog, v katerih avtor oz. soustvarjalec ohranja zvestobo izvirniku, pri tem pa izhodiščna besedila rad motivno oz. vsebinsko razširja, idejno pili, mestoma poseže vanje na ravni verza, rime, stopice in kitice, kar je pri prevajanju do neke mere pričakovano. Poleg ene izmed njegovih najbolj poznanih prepesnitev po nemški narečni pesemski predlogi Johanna Petra Hebla (1760–1826) z naslovom *Razne pota* (1845) prispevek evidentira več drugih predlog, ki jih tudi natančneje, nekatere izmed njih prvič, analizira.

Najbolj zanimiva izmed vseh je brez dvoma umetna balada nemškega poznoromantičnega pesnika in pripovednika Franza Freiherra von Gáudyja (1800–1840) *Des Sapieha Rache*, ki ima v Žakljevem soustvarjalnem prevodu naslov *Vilkôvo* in je bila objavljena v *Novicah* leta 1856. To je zgodovinski tip balade, v kateri nastopata zlovoljni knez Kozminski, Martin Sapieha, ter pan Severin Vilkovski, ki za vse ponujeno bogastvo ni pripravljen Sapiehi prodati svojega gradu Vilkôvo in se s tem odreči dediščini svojih (pra)dedov. Žaklju je kot duhovniku balada morala biti zanimiva tako zaradi navezovanja na biblično motiviko kakor zaradi misli o prostosti narodov v dobi narodnokulturne prebuje pa tudi zaradi slovanske zgodovinske tematike. Precej je Žakelj namreč prevajal tudi iz slovanskih jezikov, zlasti ruščine (Puškin, Deržavin idr.). Interes za ljudsko pesem in kulturo, ki je gotovo oprt na herderjansko (za)misel o pomenu in vrednosti srečevanja kultur, izpričuje navsezadnje tudi Žakljev prevod pravljice »Tai und Scherik, oder Vertrauen und Freude« (v slov. »Kralj in možaka poštenjaka«) iz antologije *Palmblätter* (1787–1800) Johanna G. Herderja in Augusta J. Liebeskinda.

Zusammenfassung

NACHDICHTUNGEN DES ANTON ŽAKELJ-RODOLJUB LEDINSKI

Das Hauptaugenmerk des vorliegenden Aufsatzes liegt in den Nachdichtungen des Anton Žakelj. Es handelt sich um seine Interpretationen fremder Literaturvorlagen, in denen der Verfasser bzw. Nachdichter die Treue zum Original wahrt, während die Motive bzw. der Ausgangstext inhaltlich erweitert werden, die Idee ausgearbeitet wird, und stellenweise auf der Ebene des Verses, Reimes, der Fußnote und Strophe eingegriffen wird, was im Übersetzungsprozess gewissermaßen erwartet wird. Neben einem seiner berühmtesten Nachdichtungen aus der deutschen Mundartdichtung nach Johann Peter Hebel (1760–1826) mit dem slowenischen Titel *Razne pota* (im Original *Der Wegweiser*) (1845) werden im Aufsatz mehrere weitere Vorschläge vorgestellt, die genauer, manche zum Teil auch zum ersten Mal analysiert werden. Am interessantesten ist zweifelsohne die Kunstballade des deutschen späromantischen Dichters und Erzählers Franz Freiherr von Gáudy (1800–1840) *Des Sapieha Rache*, die in Žakeljs Nachdichtung den Titel *Vilkôvo* trägt und 1856 in der Nachrichtenzeitung *Kmetijske in rokodelske novice* erschienen ist. Es handelt sich um eine Ballade historischen Typs, in der der mürrische Fürst Kozminski, Martin Sapieha und Pan Severin Vilkovski auftreten, der für keinen Preis bereit ist, sein Schloss Vilkôvo an Martin Sapieha zu verkaufen und sich damit dem Erbe seiner (Ur-)Großväter zu entsagen. Als Priester muss Žakelj die Ballade sowohl wegen ihrem Bezug zu biblischen Motiven und der Idee der nationalen Befreiung im Zeitalter des nationalen kulturellen Erwachens, als auch wegen slawischer historischer Themen interessant gefunden haben. Žakelj übersetzte auch viel aus slawischen Sprachen, insbesondere aus dem Russischen (Puschkin, Derzhavin usw.). Immerhin zeugt Žakeljs Übersetzung des Märchens *Tai und Scherik, oder Vertrauen und Freude* (mit slowenischem Titel „Kralj in možaka poštenjaka“) aus dem Sammelband *Palmblätter* (1787–1800) von Johann G. Herder und August J. Liebeskind vom Interesse an Volksliedern und der Volkskultur, das auf der Herderschen Idee von der Bedeutung und dem Wert der Begegnung von Kulturen beruht.